

ВІДТВОРЕННЯ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Ткачук С.В., к.е.н., НУХТ

Дослідження сутності процесу відтворення та його особливостей розпочалася з XVIII століття і не обмежиться нинішнім часом, оскільки процеси відтворення пов'язані з економічним розвитком, з прогресивними змінами, а вони є постійними. Розвиток теорій відтворення зводився до сутнісних характеристик та особливостей самого процесу відтворення. Подальше теоретичне розроблення відтворювальних процесів призвело до теорії економічного зростання. Теоретичне осмислення процесу відтворення, очевидно, можна умовно поділити на три періоди:

- період становлення теорії відтворення ("домарксівський"): школа фізіократів (Ф. Кене, XVIII ст., Франція), теорія чинників розвитку (А.Сміт, Т. Мальтус), вульгарна політична економія (Ж.Б.Сей), трактування теорії відтворення Ж.Ш.Л. Сімонді, XIX ст., трактування теорії відтворення російськими народниками XIX ст. (Воронцов В.П., Даніельсон Н.Ф.) ;
- період формування "класичної" теорії відтворення або "марксівський" період: теорія відтворення К. Маркса, XIX ст., розвиток В.І. Леніним теорії відтворення К. Маркса, концепція теорії відтворення П.Б. Струве та М.І. Туган-Барановського, концепція теорії відтворення Р. Люксембург;
- період практичного використання теорії відтворення та становлення теорії зростання: міжгалузевий баланс В. Леонт'єва (XX ст.), модель рівноваги Дж. Кейнса (XX ст.), модель макроекономічного зростання Харода-Домара (40-і р. XX ст.), неокласична модель економічного зростання Р. Солоу (50-60 рр. XX ст.), сучасна теорія економічного зростання Р. Левіна, Д. Рене, Р. Баро, Й.- Х. Лі (з поч. 70-х р. XX ст.).

Зазначимо, що найбільш поширені економічні теорії зростання спираються на процеси відтворення. В економічній літературі подані теорії зазнають різного групування. Так К. Макконнелл і С. Брю аналізують теорії економічного зростання з точки зору державного регулювання. При цьому виділяються кейнсіанський підхід, "економіка пропонування", розвиток "економічного лібералізму".

Економічне зростання є центральною проблемою оцінки ефективності будь-якої системи господарювання. Дослідження економічного зростання передбачає визначення чинників і процесів, що забезпечують його динаміку і стабільність, шляхи досягнення оптимального співвідношення виробництва, нагромадження і споживання, певні особливості відтворення.

Економічне зростання будь-якої країни або підприємства залежить від наступних основних чинників: кількості і якості трудових ресурсів, обсягу основного капіталу, техніки і технології, системи управління виробництвом, кількості і якості природних ресурсів.

Очевидно правильним підходом є також групування теорій відтворення в рамках теорій розвитку, зокрема ряд авторів сучасні теорії розвитку поділяють на теорію стадій зростання, теорію структурних перетворень, теорію залежності, неокласичну контрреволюцію, теорію ендogenous зростання. За даним підходом прослідковується підпорядкування категорії "зростання" під категорію "розвитку". Досить часто в літературі термін "економічний розвиток" застосовується як необхідна реальність для країн з відсталим рівнем розвитку, а економічне зростання при цьому вважають уже наступною, більш вищою, пріоритетною ціллю.

Зрозуміло, що економічне зростання та економічний розвиток взаємопов'язані. Але економічний розвиток потрібен завжди, він створює передумови для економічного зростання на якісно новій основі (перехід від одного стану до іншого, більш прогресивного), а економічне зростання відображає лише кількісні зміни. Отже, слід говорити про "якість відтворення", якщо для відтворювального процесу характерний економічний розвиток, і про відсутність "якості", якщо відтворення характеризується лише економічним зростанням.

Констатація необхідності та пріоритетності саме економічного розвитку, який забезпечуватиметься поєднанням інвестицій з інноваціями, свідчить, на наш погляд, про початок четвертого періоду в розвитку теорії відтворення: становлення теорії економічного розвитку. Підтвердженням останнього, зокрема, є розроблення теорії інноваційного розвитку, поняття "інноваційна економіка" та визнання її новим етапом світового розвитку.

Огляд останніх публікацій стосовно практики процесів відтворення нерозривно пов'язаний з питаннями конкурентоспроможності, економічного зростання та економічного розвитку, економічної безпеки. Прослідковується чітка стратегічна схема діяльності: з метою досягнення економічної безпеки необхідно підвищувати рівень конкурентоспроможності, останній забезпечується економічним розвитком та економічним зростанням. Це має бути як на макро-, так і на мікрорівні. Економічний розвиток та економічне зростання все більше пов'язуються з оновленням, інноваціями, технологічними змінами. Більше того, наукові знання сьогодні перетворюються в конкурентоспроможний товар і сприяють нарощенню інноваційного потенціалу суспільства. Нині країни, особливо які не мають значних запасів природних ресурсів, можуть отримувати значну частину свого внутрішнього валового продукту за рахунок реалізації інтелектуальної продукції. При цьому такий відтворювальний цикл, зорієнтований на комерціалізацію інтелектуальної власності, буде мати певну послідовність: гроші – дослідження – знання – розробка – знання – товар – гроші.